

DAROVANJE CRKVE SV. MARTINA U DIKLU – PRILOG POZNAVANJU CRKVENIH PRILIKA U ZADARSKOJ OKOLICI U 17. STOLJEĆU

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

Naselje Diklo nalazi se sjeverozapadno od Zadra i jedno je od mjesta koja se najranije spominju u pisanim izvorima ovog područja. Budući da je u ranome srednjem vijeku granica zadarskog distrikta slijedila liniju Diklo – Bokanjac – Crno – Babindub – Bibinje, a Diklo se nalazilo uz njezin sami rub, ovdje će se nalaziti zemljišni posjedi zadarskih crkvenih i samostanskih ustanova te plemstva i građanstva. Tako već 918. prior Andrija u svojoj oporuci spominje vinograd koji daruje Sv. Krševanu,¹ a potkraj stoljeća Agata, kći tribuna Dabre, daruje istomu samostanu neke dijelove svoje zemlje u Diklu.² Premda je darovnica kojom kralj Krešimir II. oko sredine 10. stoljeća daruje Sv. Krševanu posjed u Diklu, kao i njezina potvrda u vrijeme Petra Krešimira IV. 1067, u historiografiji prilično osporavana,³ ipak ostaje činjenica da je Sv. Krševan tijekom ranoga srednjeg vijeka postao najistaknutiji posjednik u Diklu.

U idućim stoljećima granica zadarskog distrikta znatno se pomaknula prema njegovu zaleđu, tako da je Diklo izgubilo status graničnog naselja. Tijekom mletačko-turskih ratova Diklo ostaje u sastavu zadarskog teritorija, ali su turski pljačkaški pohodi katkada dopirali i do samog sela (npr. 1645), u koje se u 17. stoljeću sklanjaju izbjeglice iz različitih dijelova unutrašnjosti.⁴ Svakodnevni život, agrarni odnosi i struktura zemljoposjednika nije se, međutim, izmijenila niti u ovom razdoblju. Uz samostan sv. Krševana, koji je i dalje najvažniji zemljoposjednik, u Diklu svoja imanja imaju i ostali zadarski samostani i crkve (benediktinski samostan sv. Marije, samostan klarisa sv. Nikole, trećoreci sv. Pavla sa Školjića kod Zadra, Sv. Ivan iz Zadra i crkva sv. Šimuna). Od istaknutijih i češće spominjanih

-
1. J. STIPIŠIĆ – M. ŠAMŠALOVIĆ, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. I, Zagreb, 1967, str. 25–28.
 2. CD, sv. I, str. 48–49; N. ČOLAK, *Zemljišni posjedi zadarske komune u XII stoljeću*. Radovi Instituta JAZU u Zadru (dalje: RI JAZU), sv. X, 1963, str. 368–370; P. ŽIVKOVIĆ, *Posjedi i prihodi samostana sv. Krševana u Zadru od osnivanja do konca XV stoljeća*, Zadarska revija, god. XXXIX, 1990, br. 2–3, str. 223.
 3. CD I, str. 105–106; N. KLAIĆ, *Neki problemi srednjovjekovne povijesti Zadra*, Zbornik Zadar, Zadar, 1964, str. 134–135, 137; P. ŽIVKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 223–225.
 4. T. RAUKAR – I. PETRICIOLI – F. ŠVELEC – Š. PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom*, Prošlost Zadra, sv. III, Zadar, 1987, str. 359, 362.

plemićkih obitelji koje su ovdje prisutne tijekom 17. stoljeća, vrijedi istaknuti obitelji Bortolazzi, Civalelli, Crissava, Detrico, Fumato, Gliubavaz, Nassi, Rosa, Soppe i Soppe-Fortezza. Većina tamošnjih težaka spominje se u različitim agrarnim operacijama kao težaci samostana sv. Krševana. Obveze težaka spram vlasnika posjeda također ostaju nepromijenjene kroz stoljeća, tako da se vlasniku i dalje isplaćuje tzv. dominikal (najčešće 1/3 maslina, 1/4 grožđa, voća i ostalog), uz, napose kada je riječ o samostanu sv. Krševana, davanja darova (janjci, pilići, jaja, sir, žito i sl.) u dane određenih crkvenih blagdana.

Crkveni život u Diklu također je tijekom vremena dugog povijesnog trajanja ostajao neizmijenjen. U selu su se nalazile crkva sv. Martina te nešto podalje od središta mjesta – crkva sv. Petra. Crkva sv. Martina smještena je u samom središtu Dikla, uklopljena u sklop bivšeg dvorca obitelji Strmić, koji je nastao na mjestu imanja samostana sv. Krševana. Osim crkve srednjovjekovnoj je arhitekturi pripadala i visoka kula u dvorištu. Crkva je građena longitudinalno s plitkom apsidom, koja je okrenuta prema jugoistoku. Presvođena je s tri križna svoda, koji su međusobno odijeljeni potpornim pojasevima. Unutrašnjost pobočnih zidova raščlanjena je u tri slijepa luka, među kojima se nalaze dva pilastra. Vanjske plohe zidova raščlanjene su dvjema lezenama u tri dijela kao i unutrašnje plohe, a svaki od tih dijelova ima tri male slijepe arkade koje se upiru u plitke konzole. Arkade su srpastog oblika, što je osobitost dalmatinske romanike. Vanjska ploha apside glatka je, osim što je ispod strehe istaknut vijenac. Fasada je jednostavna, s naglašenom osovinom koja se spušta od preslice, koja ima gotička obilježja, preko malog grba na portal. Romanički je portal jednostavan, s dvostrukim dovratnicima, koji prelaze u dvostruk srpasti luk. Mali stilizirani križ je po sredini nadvratnika. Natpis u luneti nad nadvratnikom otkriva titulare i Petra – donatora crkve sv. Martina, ali ne sadrži godinu izgradnje crkve.⁵ Crkva se kao vlasništvo benediktinskog samostana sv. Krševana spominje prvi put 1195. u buli pape Celestina III, u kojoj se nabraja devet crkava koje su u vlasništvu samostana, a na zadarskom su obalno-otočnom području. Iste crkve nabrajaju se i 1204. u buli pape Inocenta III. u kojem se također potvrđuje papinska zaštita samostanu sv. Krševana.⁶ Osim u spomenutim bulama, crkva sv. Martina navodi se u ispravi izdanoj prije 13. listopada 1242, u kojoj kralj Bela IV. potvrđuje posjede samostanu sv. Krševana.⁷ Crkva je služila kao župna crkva Dikla do 1645, kada je zamjenjuje crkva sv. Petra.

HISTORIOGRAFIJA

U djelima povjesničara i povjesničara umjetnosti, koja se odnose na povijest Crkve i kulturni razvoj zadarskog područja u prošlosti, nalazimo podatke o crkvi sv. Martina u Diklu. Tako osim kratkih enciklopedijskih tekstova u edicijama *Enciklopedija Jugoslavije*⁸ i *Likovna enciklopedija Jugoslavije*⁹, u kojima se daje kratak opis crkve sv. Martina, spomen crkve nalazimo u djelu I. Ostojića *Benediktinci u*

5. I. PETRICIOLI, *Tri romaničke građevine u Diklu*, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. IV, Zagreb, 1955, str. 173–176.

6. Ivan OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Split, 1964, str. 44–45.

7. T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. IV, Zagreb, 1906, str. 164.

8. Sv. III, Zagreb, ²1984, str. 445.

9. Sv. I, Zagreb, 1984, str. 307.

*Hrvatskoj*¹⁰. Iscrpan opis crkve s naznakama njezina povijesnog razvoja donosi najistaknutiji istraživač zadarske crkvene povijesti C. F. Bianchi u sintezi *Zara Christiana*. Autor ukratko spominje darovnice hrvatskih vladara Sv. Krševanu, među kojima istaknuto mjesto zauzimaju posjedi u Diklu, te ukazuje na benediktince kao na utemeljitelje crkve sv. Martina i hospicija. Spominje, nadalje, glavni oltar sv. Martina i oltar sv. Roka, krstionicu, te obližnje groblje. Autor drži da su redovnici ustupili crkvu seljacima Dikla 1636, o čemu će biti više riječi nešto kasnije.¹¹ Iscrpan arhitektonski opis crkve sv. Martina, uz sadržajne napomene o njenu povijesnom razvitku, donosi I. Petricioli u radu *Tri romaničke građevine u Diklu*. Autor detaljno analizira arhitektonske osobine crkve i zaključuje da se može ubrojiti u rustične crkvice zrele romanike, tipične za područje dalmatinske obale tijekom 13. stoljeća.¹² Sličan, ali znatno kraći opis crkve sv. Martina u Diklu nalazi se i u sintezi N. Klaić – I. Petricioli *Zadar u srednjem vijeku*.¹³

U ovom radu objavljujemo ispravu iz 1636. kojom samostan sv. Krševana potvrđuje seljacima Dikla već ranije ustupljenu crkvu sv. Martina. Bianchi je spomenuo da je Sv. Krševan darovao seljecima Dikla crkvu sv. Martina 1636. Međutim, na osnovi isprave kojom raspoložemo možemo primjetiti da je riječ o potvrdi darovnice učinjene već ranije, te da 1636. nije godina u kojoj je crkva po prvi put predana seljacima Dikla na korištenje.

Ugovor samostana sv. Krševana sa seljacima Dikla o predaji na korištenje crkve sv. Martina sklopljen je u samostanskoj sakristiji. Osim strana koje se spominju u ugovoru, prisutni su Petar Capello i Dominik Boccasanta, obučari i stanovnici Zadra, i član gradskog vijeća, ugledni plemić i doktor prava Petar Detrico. Od strane Sv. Krševana potpisivanju ugovora prisustvuju don Damjan iz Hvara – prior i administrator samostana, don Placito iz Zadra – dekan samostana, don Benedeto iz Zadra – dekan i opskrbnik samostana, don Columbrino iz Venecije – lektor samostana, te don Vitorio iz Venecije – svećenik. Sva petorica spomenutih redovnici su samostana sv. Krševana. U uvodnom dijelu ugovora navodi se želja redovnika da obnove i potvrde povelju ustupanja (*scrittura la concessione*) crkve sv. Martina seljacima Dikla, a koja je učinjena prije više godina. U ugovoru se navodi kako se u crkvi mogu držati svete mise i svi ostali propisani kršćanski obredi. Ugovor o ustupanju crkve nije sklopljen za vječnost, te ga, ukoliko to drže potrebnim, mogu poništiti budući glavari samostana. Seljake Dikla predstavljaju Matija Hrabrić i Ivan Budijević, suci tamošnje organizacije seljaka – posobe. U svoje i ime cijele zajednice obvezuju se poštivati sve ugovorom propisane dužnosti. U znak zahvalnosti i priznanja darovnice seljaci su obvezni predati predstavnicima samostana sv. Krševana jedno janje na Uskrs ili na neki drugi dan, ako bude odgovaralo predstavnicima samostana. Na kraju ugovora obje se strane obvezuju držati prije rečenih dijelova ugovora.

Ugovor se nalazi u Historijskom arhivu u Zadru, fond »Spisi zadarskih bilježnika« (Zuanne Braicich, busta VI, fasc. 65, str. 20–21, 31. 8. 1636. g.).

10. Sv. II, str. 40, 44–45, 58, 76.

11. Sv. II, Zara, 1879, str. 172–173.

12. Vidi bilj. 5.

13. *Prošlost Zadra*, sv. II, Zadar, 1976, str. 42, 63, 109–110, 261–262.

Tekst darovnice:

»Nel Nome di Christo. Amen. L'Anno della sua Nativita mille sei cento trenta sei, Nell'Inditione quarta, giorno veramente di Domenica, l'ultimo del Mese d'Agosto, Nelli Tempi del Serenissimo Principe, et Signor Nostro Ecelentissimo il Signor Francesco Erizzo per l'Iddio gratia Inclito Dose di Venezia et del Regimento dell'Illustrissimo Signor Pietro Contarini Conte di Zara et suo Destretto dignissimo, Alla presentia del Nobil Uomo Zaratino il magnifico Illustrissimo Signor Pietro Dettrico dottor di leggi honorabile Consigliero, di me Nodaro, et delli Testimonij sottoscritti. Personalmente Constituti l'Infrascritti Reverendissimi Monaci del Monasterio di San Grisogono di questa Citta capitularmente Congregati a suon di Campanilla giusta il solito nella Sacrestia della Chiesa loro dove vogliono trattare tutti li negozii di esso Monasterio cioe Il magnifico Reverendissimo Padre Don Damiano da Liesina Priore et Administratore, Don Placito da Zara Decano, Don Benedetto da Zara Decano et Cellerario, Don Clementino da Venetia Lettore, et Don Vittorio da Venetia Sacerdote tutti Monaci professi, et che hanno voce in Capitolo et con ogni miglior modo et esposero che havendo assi (per dimostrar alli loro Villici di Diclo qual e quanto sia il desiderio loro di giovarli si nel corporale come nel spirituale con l'istessa prontezza come sempre hanno giudicatto bene di condescender con la loro solita cortesia e carita alle calde e replicate preghiere a loro fatte dalli detti Villici di Diclo) rinovato per privata scrittura la concessione da esse Monaci fatta li come dissero alcuni anni prima della Capella di San Martino situata nel detto luoco di Diclo nel loro proprio Cortille immediatamente loro, et di loro giurisditione, Desiderando percio essi parti far cio constar sempre per publico Instrumento.

Quindie che li antenominati Reverendissimi Monaci tutti per tenor del presente publico Instrumento rinovano la sudetta concessione della sudetta Capella di San Martino con quelli istessi primi patti et conditioni cioe, Che in essa Capella possano li sopradetti Villici far celebrar da qualsivoglia Reverendissimo Sacerdote il santo Sacrificio della messa solamente per commodita et beneficio dell'anime loro, ne administrar altri Sacramenti, ne celebrar officij per morti senza loro licenza particolare, Dichiarando detti Reverendissimi Monaci questa loro concessione non essere perpetua non protendo loro cio fare, ma ad arbitrio del magnifico Reverendissimo Padre Superiore che sara pro tempore nel detto loro Monasterio di San Grisogono, dal quale possa essere levata, et annullata questa concessione ad ogni di lui beneplacito, non intendendo loro di pregiudicare, in cio in qualsivoglia minima parte alla giurisditione loro, ne' alli privilegi della loro Congregatione, come espressamente dichiariscono che non possi a loro essere di pregiudicio alcuno ne'al particolare ne'all'universale quanto l'Illustrissimo, et Reverendissimo Monsignor Archivescovo di Zara o altro suo sustituto visitasse il sudetto Sacerdote in quanto concerne il di lui officio e non in altro; Presenti ivi Matthio Hrabrich et Zuanne Budievich ambi Zudesi di Possoba della detta Villa facendo per nome di tutto il Commune della medessima dallo quale dissero essere stati mandati qui a posta per fare le cose infrascritte con promissione dirato in propriis bonis, et le cose premesse per nome di tutto esso Commune della predetta Villa di Diclo stipulanti, et acetanti, Obligandosi li sudetti Zudesi per nome come di sopra per maggior recognoscimento della giurisditione di essi Reverendissimi Monaci che dalli medessimi Villici di Diclo sara pagato al detto loro Monasterio di San Grisogono ogni anno a Pasqua o quando parera alli

Agenti di esso Monasterio un buon agnello senza di ratione di tempo, o contradictione alcuna, Renunciando le parti sudette per li nomi come di sopra espressamente a tutte le leggi, ordeni, statuti, et consuetudini con le quali potessero venire contra il tenore del presente publico Instrumento. Le qual cose tutte, et cadauna d'essa nel presente publico Instrumento contenute, et annotate le parti sudette per se n. q. i. hanno promesso, et promettono d'haver sempre ferme, rate, et grate, et a quelle, ne ad alcuna d'esse non contrafar, dir o tenir per se o per altri sotto le pene et obligazione sopra di che hanno pregato me Nodaro che faccia il presente Instrumento, et ne cavi duo publici consimili da essere dati uno per parte.

Fatto in Zara nella Sacrestia sudetta, Presenti mistro Piero Capello et mistro Domenico Boccasanta Callegari Habitanti di Zara Testimonij.

UDK: 282:262
Stručni rad

CRKVA SV. LOVRE U KALIMA NA OTOKU UGLJANU I OBIČAJ BIRANJA NJEZINA DEKANA U 17. STOLJEĆU

Lovorka ČORALIĆ

Naselje Kali – na zapadnom dijelu otoka Ugljana – spominje se u srednjovjekovnim dokumentima već od prve polovine 14. stoljeća.¹ Smješteno na povoljnom priobalnom dijelu ugljanskog otoka, uvijek je bilo u neposrednoj vezi sa Zadrom. Tako su tijekom svih stoljeća mnoge zadarske plemićke obitelji, crkve i samostani, građani, ali i težaci, imali u mjestu Kali svoje zemljišne posjede ili manje čestice. Uglednije plemićke i građanske obitelji nalazile su u tom i susjednim naseljima otoka Ugljana ugodna mjesta za odmor i dokolicu, tako da su uzduž obale nastajali brojni ljetnikovci zadarskih obitelji. Slično tome plemićke su obitelji gradile crkve i kapele na raznim dijelovima otoka, pregrađivale ih, proširivale i ukrašavale radovima cijenjenih domaćih i inozemnih majstora. Gradnjom crkve plemićke su obitelji obično stjecale i patronatsko pravo, te je izbor svećenika crkve ili dekana kapele bio pod njihovom izravnom kontrolom.

U ovom ćemo radu prikazati običaj biranja dekana – upravitelja župne crkve sv. Lovre u Kalima, a kojega su određivali članovi zadarske plemićke obitelji Detrico, koja je imala patronatsko pravo nad tom crkvom.

Crkva sv. Lovre u Kalima spominje se prvi put 1404. godine.² Tu je u prvoj polovini 15. stoljeća djelovao i poznati mletački slikar Menegello, autor mnogih slikarskih radova u Zadru i okolici. Godine 1427. Menegello je boravio u Kalima,

1 Godine 1345. i 1350. mjesto se navodi kao »Cali« i »Cale« (F. AMOS-RUBE, *Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 4–5, Zagreb, 1959, str. 306–307).

2 C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. II, Zara, 1878, str. 11.